

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Злочинність в Україні за останні роки характеризується збільшенням кількості злочинів, що учиняють у організованих формах. Так, за даними МВС України у 1991 році було виявлено 260 організованих злочинних груп, у 1992 - 469, у 1993 - 631, у 1994 - 871, у 1995 - 875, у 1996 - 953 (зростання у порівнянні з 1991 р. у 3,7 рази). Кількість злочинів, скоєних такими групами у 1996 році склала 6241, серед яких бандитизму - 61, вбивств - 74, розбійних нападів - 386, грабежів - 162, вимагательств - 467, крадіжок та розкрадань - 3038, хабарництва - 109. У членів організованих злочинних груп вилучено 318 одиниць вогнепальної зброї.

Організовані злочинні групи мають загальні, характерні для будь-якої співучасті у злочині, ознаки, але при цьому суттєво відрізняються одна від одної за ступенем організованості, стійкістю суб'єктивних зв'язків між їх учасниками, а також за цілями злочинної діяльності.

Питання про поділ співучасті у злочині на форми в науці кримінального права є одним з найбільш спірних та проблематичних. Ми вважаємо найбільш переконливою думку авторів, які виділяють залежно від ступеня стабільності суб'єктивних зв'язків між співучасниками такі форми співучасті, як співучасть без попередньої змови, співучасть з попередньою змовою, організовану злочинну групу та співучасть особливого роду, до якої як синоніми застосовують поняття «злочинна організація» та «злочинна спільнота»¹ [1, с. 25-26; 2, с.53].

Організована злочинна група та співучасть особливого роду становлять собою скоєння злочинів у організованих формах, фіксоване офіційною статистикою як вчинення злочинів організованими злочинними групами. Отож, поняття «організована злочинна група» використовується у широкому значенні як учинення злочину в організованих формах взагалі і у вузькому значенні - як одна з форм співучасті у злочині.

¹ Інші автори, також пропонуючи поділ співучасті на форми здійснювати залежно від ступеня згуртованості співучасників, виділяють при цьому співучасть без попередньої змови і співучасть з попередньою змовою, яка може бути простою співучастю з попередньою змовою (у елементарній формі), організованою групою і злочинною організацією [3, с. 563; 4, с. 198-200; 5, с. 83].

Під організованою злочинною групою як формою співучасті у злочині розуміється стійка злочинна група з двох чи більше осіб, які попередньо зорганізувалися для вчинення одного чи декількох злочинів [6, с.103]. Стійкість як визначальна ознака організованої злочинної групи характеризується наявністю організаційної єдності її учасників, які зорганізувалися для учинення одного чи декількох злочинів. Отже, організована злочинна група може бути створена як для скоєння одного злочину, що вимагає ретельної підготовки впродовж тривалого часу, так і для скоєння декількох, але, як правило, заздалегідь визначених злочинів.

Більш високим, порівняно з організованою злочинною групою, ступенем стабільності суб'єктивних зв'язків між учасниками групи характеризується така форма співучасті у злочині, як співучасть особливого роду.

Основною визначальною ознакою, що дозволяє відмежувати співучасть особливого роду від інших форм співучасті у злочині, є, на наш погляд, особлива стійкість. На відміну від стійкості, характерної для організованої злочинної групи, особлива стійкість означає наявність попередньої змови між учасниками групи про систематичне здійснення впродовж тривалого часу заздалегідь невизначеної кількості злочинів.¹ Отже, вчинення злочинів у співучасті особливого роду становить собою не що інше, як злочинну діяльність, під якою в науці розуміють «систему передбачених кримінальним законом цілеспрямованих дій, підпорядкованих спільному мотиву» [8].

Необхідною ознакою злочинної діяльності взагалі і за співучасті особливого роду зокрема є її цілеспрямованість. Аналіз чинного кримінального законодавства України та судової практики дозволив виділити два типи особливо стійких груп, які різняться між собою за цілями злочинної діяльності.

До першого типу ми віднесли злочинні групи, які переслідують політичні або інші ідеологічні цілі. Ці групи поділяються на два види:

1) групи, діяльність яких спрямована на протиправну зміну або повалення конституційного ладу чи на захоплення державної влади. Для здійснення вказаних цілей злочинними групами можуть використовуватися як насильницькі методи (наприклад, при вчиненні дій, спрямованих на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу чи на захоп-

---

¹ А.М. Трайнін, характеризуючи цю форму співучасті, писав: «Співучасть особливого виду є вищим ступенем спільної злочинної діяльності...тривала, згуртована співучасть, готовий людський апарат для учинення злочинів» [7, с. 81-82].

лення державної влади (ст. 56¹ КК України), створення непередбачених законодавством воєнізованих формувань або груп (ст. 187^б КК України), так і ненасильницькі (наприклад, перешкодження здійсненню виборчого права (ст.127 КК України), підлог виборчих документів, приписка або неправильний підрахунок голосів (ст. 128 КК України);

2) групи, що ставлять інші ідеологічні цілі, не зв'язані зі зміною або поваленням конституційного ладу чи захватом державної влади. До них можна віднести, наприклад, групи, що здійснюють посягання на здоров'я громадян під приводом виконання релігійних обрядів (ст. 209 КК України).

Другий тип особливо стійких груп становлять групи, що мають корисливі цілі, тобто займаються злочинною діяльністю у вигляді промислу з метою одержання прибутку, що є основним або додатковим джерелом існування.

Вище ми зазначали, що у науці кримінального права для позначення аналізованої форми співучасті у злочині як синоніми до терміну «співучасть особливого роду» використовуються терміни «злочинна організація» та «злочинна спільнота». Існування декількох понять, з допомогою яких позначається одне й те ж правове явище, аж ніяк не сприяє чіткому й однозначному застосуванню норм кримінального права. Крім того, вказані нами типи особливо стійких злочинних груп мають досить суттєві відмінності між собою, обумовлені різними цілями злочинної діяльності. Тому, на нашу думку, було б доцільним як з точки зору законодавчої техніки, так і для відображення сутності аналізованих правових явищ позначати їх різними поняттями. Для позначення особливо стійких груп, створених для здійснення політичних чи інших ідеологічних цілей, ми пропонуємо використовувати поняття «злочинна спільнота», а для позначення особливо стійких груп з корисливими цілями - «злочинна організація».

У структурі злочинів, скоюваних організованими групами, корисливі злочини найбільш розповсюджені. Так, із загальної кількості злочинів, вчинених організованими злочинними групами у 1996 р., розбої становили - 6,2 %, грабежі - 2,6 %, вимагательства - 5%, хабарництво - 11,7 %, крадіжки - 35,8%, розкрадання - 12,9%.

При цьому слід зауважити, що злочинні організації характеризуються найбільш високою суспільною небезпекою серед організованих злочинних груп корисливої спрямованості, оскільки здійснюють злочинну діяльність систематично, на постійній основі. Ці дві обставини - особли-

ва суспільна небезпека злочинних організацій та висока розповсюдженість скоюваних ними злочинів -обумовлюють необхідність посилення кримінальної відповідальності за здійснювану ними злочинну діяльність.

З метою підвищення ефективності кримінального законодавства у боротьбі з учиненням злочинними організаціями суспільно небезпечних діянь ми вважаємо за необхідне доповнити Особливу частину КК України ст. 69², яка б передбачала кримінальну відповідальність за створення злочинної організації та участь у ній, сформулювати її таким чином:

«Стаття 69². Створення злочинної організації та участь у ній.

Створення злочинної організації, тобто особливо стійкої групи осіб, існуючої з метою вчинення як промислу тяжких або особливо тяжких злочинів, а також участь у такій організації,

- карається позбавленням волі на строк від 5 до 15 років з конфіскацією майна або без конфіскації.

Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вступила до злочинної організації, однак не брала участі у вчиненні злочинів, якщо вона добровільно заявила органам влади про свою участь у ній і сприяла її викриттю».

Необхідною ознакою створення злочинної організації та участі у ній має бути наявність самої злочинної організації, у зв'язку з чим необхідно проаналізувати характерні для неї ознаки більш детально. При цьому слід враховувати, що: по-перше, їй, як і будь-якій іншій спільній участі у злочині, притаманні ознаки співучасті; по-друге, злочинна організація є видом співучасті особливого роду, а, отже, має ознаки цієї форми співучасті, і, по-третє, злочинну організацію характеризують ознаки, властиві лише цьому виду співучасті особливого виду.

Під злочинною організацією розуміється особливо стійка група, яка існує на постійній основі з метою вчинення як промислу тяжких або особливо тяжких злочинів.

Об'єктивними ознаками злочинних організацій, на наш погляд, є наступні:

1) множинність учасників, під якою, розуміється наявність у її складі не менше двох осіб, які мають ознаки суб'єкта злочину, котрі створили організацію для здійснення злочинної діяльності або вступили до неї як організатори, виконавці, підмовники чи пособники;

2) спільна участь у злочинній організації, що передбачає такі елементи: а) кожен з учасників докладає відповідних зусиль, вносячи свій вклад у злочинну діяльність організації, створеної з метою систематич-

ного вчинення на постійній основі тяжких або особливо тяжких злочинів; б) дії кожного з учасників направлені на досягнення спільного, єдиного і неподільного результату - вчинення злочинів з метою отримання прибутку, що становить основне або додаткове джерело існування; в) діяльність кожного з учасників групи перебуває у необхідному причинному зв'язку з фактом існування злочинної організації та зі злочинами, які ця організація учиняє;

3) особлива стійкість, під якою слід розуміти наявність організаційної єдності її учасників, що склалася у результаті попередньої змови про систематичне вчинення злочинів на постійній основі.

До *суб'єктивних ознак* злочинної організації ми відносимо умисний характер як спільної діяльності її учасників, так і здійснюваних ними злочинів, а також єдність мети - вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів у вигляді промислу, тобто для отримання прибутку, що становить основним або додатковим джерелом існування учасників організації. Таке розуміння злочинної організації дозволило б, як ми гадаємо, застосувати суворі міри покарання до її учасників, які займаються злочинною діяльністю на професійній основі впродовж тривалого часу і отримують від такої діяльності злочинний прибуток, а з іншого боку - уникнути розширеного тлумачення цієї норми.

Визначивши поняття злочинної організації і ознаки, які їй притаманні, перейдемо до розгляду складу злочину «створення злочинної організації та участь у ній».

Об'єктом складу злочину «створення злочинної організації і участі в ній» є суспільна безпека, оскільки існування злочинних організацій, постійно готових до погоджених, у тому числі і насильницьких дій, становить собою небезпеку як для суспільства в цілому, так і для окремих його громадян.

Об'єктивна сторона аналізованого складу злочину полягає у вчиненні однієї з альтернативних дій:

1) створення злочинної організації, тобто вчинення дій, направлених на формування організації, підбір учасників, створення її структурних підрозділів, вироблення організаційних форм, системи підпорядкованості, розподіл обов'язків і т.ін. Створення злочинної організації слід вважати закінченим, коли між її учасниками досягнута згода на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів як промислу і згода на вчинення хоча б одного (першого) злочину, а також для його здійснення підібрана

достатня кількість співучасників, необхідних сил та засобів, у результаті чого є реальна можливість вчинення цього злочину;

2) участь у злочинній організації, під якою слід розуміти діяльність особи, яка вступила до злочинної організації як організатор, виконавець, підмовник чи пособник, і виконання дій, що входять у цілі існування організації. Під вступом у злочинну організацію слід розуміти дану в усній чи письмовій формі і прийняту організатором або уповноваженим на це іншим учасником організації згоду брати участь у її діяльності.

Створення злочинної організації та участь у ній сформульовано як злочин з усіченим складом. Моментом закінчення злочину є створення злочинної організації або вступ до неї.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується:

1) прямим умислом, при якому винний усвідомлює, що він створює чи бере участь у злочинній організації, існуючій для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів і бажає цього;

2) наявністю корисливої мети - вчинення злочину як промислу, тобто з метою отримання прибутку, що є основним чи додатковим джерелом існування.

Суб'єктом створення злочинної організації або участі в ній може бути фізична осудна особа, яка досягла 16 років і є членом злочинної організації, тобто створила таку організацію або вступила до неї як організатор, виконавець, підмовник або пособник.

Особи, які не є членами злочинної організації, однак брали участь у вчинюваних нею злочинах (наприклад, підмовник, який «замовив» організації вчинення злочину), кримінальній відповідальності за створення злочинної організації або за участь у ній не підлягають. Їх дії повинні кваліфікуватися за іншими нормами Особливої частини, які передбачають відповідальність за вчинений злочин.

Покарання за створення злочинної організації та участь у ній пропонуємо встановити у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років з конфіскацією майна або без конфіскації. Такий значний розрив між максимальним та мінімальним покаранням пояснюється, з одного боку, необхідністю застосування суворого покарання до осіб, винних у вчиненні особливо тяжких злочинів як промислу (наприклад, розбійних нападів, вимагательств за обтяжуючих обставин), а з іншої - можливістю застосування більш м'якого покарання до осіб, які виконують у злочинній організації другорядні ролі і не брали участі у вчиненні особливо тяжких злочинів.

Вважаємо, що відповідальність за створення злочинної організації та участь у ній повинна наступати також і у випадках учинення організацією злочинів, передбачених нормами Особливої частини КК, при цьому додаткової кваліфікації за цими нормами не потребуючи. Виняток становлять лише випадки вчинення злочинною організацією умисного вбивства, що повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів. Бандитизм, на нашу думку, має бути сформульований як спеціальний склад створення злочинної організації та участь у ній.¹ Тому випадки організації озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації або на окремих громадян, а також участь у такій банді має кваліфікуватися за ст. 69 КК України і додаткової кваліфікації вони не потребують.

Частина 2 розглянутої норми має передбачати звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вступила до злочинної організації, однак не брала участі у вчиненні нею злочинів, якщо вона добровільно заявила органам влади про свою участь у ній і сприяла її викриттю. Таке рішення, як ми вважаємо, дасть можливість, з одного боку, вказаним особам безперешкодно, не боячись кримінальної відповідальності, припинити злочинну діяльність, а з іншого - буде сприяти активізації боротьби з діяльністю злочинних організацій.

Список літератури:

1. Трайнин А.Н. Некоторые вопросы учения о соучастии // Соц. законность. 1957. № 2.
2. Гришаев П.И., Кригер Г.А. Соучастие по советскому уголовному праву. М., 1959.
3. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961.
4. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении. Ч.2. Виды соучастников и формы участия в преступной деятельности. Свердловск, 1962.
5. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Днепропетровск, 1992.
6. Постановка Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 р. // Бюллетень законодавства і юридичної практики України. 1993. №6.
7. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. М., 1941.
8. Зелинский А.Ф. Повторение преступлений как преступная деятельность // Государство и право. 1995. №12.

Надійшла до редколегії 12.03.97

---

¹ Оскільки розгляд складу бандитизму та його співвідношення зі складом створення злочинної організації та участі у ній виходить за рамки цієї роботи, тут ми обмежимося лише цими короткими зауваженнями.